

TREMMEL FLÓRIÁN

„Örökzöld kérdések” és új kihívások a büntető bizonyításban

1. A témaválasztásról

Azért tettem idézőjelbe az örökzöld kérdések címrészt, mert a tizedik évtizedébe lépő Cséka Ervin professzor 1997-ben pontosan ugyanezt a jelzős szerkezetet helyezte a bizonyításokról írt tanulmánya címében.¹ S azért választottam ezt a témát, mert az Ünnepeletnek magas színvonalú első monográfiája – több mint négy évtizeddel ezelőtt! – a ténykérdések megoldását vette tudományos görcső alá.² Mindez eleve lehetővé teszi számomra az összehasonlítást abban a vonatkozásban, hogy mennyire „örökzöldek” a bizonyítás alapkérdései.

További ösztönzést – s talán szakmai legitimációt is – jelent számomra az, hogy 2006-ban tölem is megjelent a ténykérdések megoldásával kapcsolatban bizonyításelméleti monográfia³ továbbá – éppen négy évtizeddel ezelőtt – első nagyobb terjedelmű tanulmányom is ebben a témakörben született meg.⁴

E négy mű egybevetése, felemlítése kapcsán máris valószínűsíthető, hogy vannak a bizonyításelméletnek hosszú távú problémái, más szavakkal: „örökzöld” kérdései. Ugyanakkor azonban a XXI. század elejére nyilvánvalóvá vált, hogy a bűnügyekben a bizonyítékok gyűjtésével, vizsgálatával és értékelésével összefüggésben új kihívások és feszültségek keletkeznek.⁵

Tanulmányomban ezeket az új kihívásokat is törekszem körvonalazni, felvázolni s ennek kapcsán az Ünnepelet munkásságát nemcsak érdemben elemezni, feldolgozni, hanem azt bizonyos mértékben kiegészíteni, avagy legalábbis az Ünnepelet fent hivatkozott két művéről „post festa” recenziót írni.⁶

¹ CSÉKA ERVIN: „Örökzöld” kérdések a büntető bizonyításban. In: Ünnepi tanulmányok HORVÁTH TIBOR 70. születésnapjára. Miskolc, 1997. 171–190. p.

² CSÉKA ERVIN: A büntető ténymegállapítás elméleti alapjai. Budapest, 1968. 363. p.

³ TREMMEL FLÓRIÁN: *Bizonyítékok a büntetőeljárásban*. Budapest-Pécs, 2006. 248. p.

⁴ TREMMEL FLÓRIÁN: A bizonyítás és a bizonyíték fogalma a büntetőeljárásban. Pécs, 1971. 39. p.

⁵ Különösen a titkosszolgálati eszközöket is alkalmazó titkos információszerezés paradigmaváltás jellegű átvétele (áthelyezése) a büntető eljárásjog és a kriminalisztika keretébe, továbbá az ún. kizárt bizonyítékok rendszerű intézményesülése.

⁶ Ahogy annak idején az Ünnepelet nagydoktori értekezéséről késedelem nélkül volt szerencsém recenziót írni. L. TREMMEL FLÓRIÁN: *A büntető jogorvoslatokról*. Jogtudományi Közöny 1987/8, 442–448. p.

2. A ténykérdés és a jogkérdés, a felderítés és a bizonyítás viszonya

Cséka Ervin már a monográfiájában is kiemelte, hogy a „ténymegállapításnak a büntető jogalkalmazás folyamatában egyetlen s egyben törvényes módszere a bizonyítás.”⁷

Későbbi tanulmányában határozottan leszögezi, hogy „... az igazságszolgáltatásnak ősidők óta két alapvető kérdésre kell válaszolnia: az egyik a ténykérdés, a másik a jogkérdés. Időrendben és logikailag is a ténykérdés az első; annak helyes megoldásától függ a jogkérdés eldöntése, noha az utóbbinál más feladatok is vannak. Mindenesetre, ha a tényállás lényeges elemeiben rösszul van megállapítva, szükségszerűen hibás (törvénytörő) lesz a jogi elbírálás is; ugyanakkor a helyes tényállás csak feltétele, de nem egyben garانتálója is a jogkérdés helyes megoldásának. Büntető ügyekben azért jár különösen nagy felelősséggel a bűncselekmény elkövetésének és elkövetőjének hiteles megállapítása, mert ennek – minden más jogágban lehetségesnél – súlyosabb következményei lehetnek.”⁸ Mindezzel maradéktalanul egyetérték.

A ténymegállapítás keretének az alapja más a nyomozásban és más a bírói szakban. A bírói szakban a tények keretének alapja rendszerint adva van a már lefolytatott nyomozás anyagában, amelyet a vád foglal össze. Igaz, hogy a bíró sem mindjárt a tényekre alapított jogi következtetések levonásával kezdi munkáját, hanem maga is felveszi, ellenőrzi a nyomozás során beszerzett bizonyítékokat és csak azután ad választ arra a kérdésre, hogy: quid juris? De a bírói eljárásban a ténykérdés körvonala éles és alapja szilárd: a körvonalat ugyanis általában a vád, az alapot a nyomozás anyaga adja meg.

A nyomozásnál a ténykérdés körvonala elmosódott és alapja a kiindulásnál rendszerint nincs; hiányoznak az adatok, bizonyítékok, nincs mit „felvenni”. Ahhoz, hogy a nyomozó eljusson a tényekhez és megállapításukhoz, két alapvető feladatot kell teljesítenie: kiválasztani a kutatandó tényeket, amelyek meg- vagy nem történtére „kíváncsi”, majd a tények ismeretéhez vezető forrásokat keresni, gyűjteni, vagyis fel kell tárnai a bűncselekménnyel kapcsolatos tényadatokat, bizonyítékokat.⁹

Későbbi tanulmányában Cséka több változatban felteszi a kérdést, hogy: „A tényfelderítés, az „adatgyűjtés” bizonyítás-e avagy ezek csak a későbbi bizonyítás „anyagát” szolgáltató tevékenységek? A nyomozásban van-e egyáltalán bizonyítás? A bizonyítási eszközök felkutatása, összegyűjtése, rögzítése önmagában is bizonyításnak minősül-e, akkor is, ha ahhoz nem járul a bizonyítási eszközökből nyert bizonyítékok értékelése?”¹⁰

Ezekre a kérdésekre a hazai szakirodalomban Gödöny József adott rendkívül határozottan igenlő válaszokat abban a monográfiájában, amelynek már a címéből egyértelmű álláspont olvasható ki.¹¹

A nyomozás és a bizonyítás viszonyának vizsgálatával – azon túlmenően, hogy gyakorta a feltehetően létező bizonyítási eszközök is „felderítésre”, felkutatásra és megtalálásra, sőt rögzítésre várnak – szerintem nagyobb figyelmet szükséges fordítani a verziókra, illetve az ún. tettazonosság kérdéskörére.

A felderítés és feltárás talán úgy jellemezhető a legjobban, hogy a felderítés stádiumában akkor van egy történeti esemény megismerése, valóságos problémának a meglá-

⁷ CSÉKA 1968, 122. p.

⁸ CSÉKA 1997, 171. p.

⁹ cséka 1997, 171. p.

¹⁰ CSÉKA 1968, 134. p.

¹¹ GÖDÖNY JÓZSEF: *Bizonyítás a nyomozásban*. Budapest, 1968. 410. p.

tása, amikor még csak „többverziós” szinten van a tudás. A felderítési szakasz annyit jelent, hogy egy jelenségnek több változatát, magyarázatát adjuk. Ez a több verzió azután a későbbi vizsgálat, nyomozás során szűkül tovább. A bizonyítás tekintetében azt mondhatjuk, hogy a bizonyítás annyit jelent, hogy érdemben felállítunk egy verziót a kérdés megoldására, és ehhez keressük a premisszákat.

A bizonyításnál egyetlen verziónak a levezetése, illetve kimutatása, demonstrációja történik, „egyverziós” megismerési szint, és pedig a vádiratban a tette (in rem) és a tettesre (in personam) előírt verzió vizsgálata, tisztázása, el(nem)fogadása.¹²

Az in rem és az in personam felosztás, a ténykérdések alapvető dichotómiája még a bizonyításelméleti jelentőséget kellően nem érte el. Az in rem információk elsődlegességét mutatja, hogy ha a bűncselekmény megvalósulása csak valószínű, akkor – bármennyire nyilvánvaló, bizonyossággal megállapítható az elkövető kiléte! – az erre vonatkozó bizonyítékok még mindig csak valószínűségi jellegűek.

Lényegében egyetértek az Ünnepekt kompromisszum jellegű álláspontjával: a nyomozás keretében számos bizonyítási mozzanat is végbemegy, márcsak azért is, mert a felderítés szállítja, eredményezi, biztosítja azokat a bizonyítási eszközöket, amelyek kellő alapot jelentenek mind in rem, mind in personam vonatkozásban egyetlen verzió elfogadásához. Nem fogadható el a nézet, amely már a nyomozásban széleskörű bizonyítást lát, s ennek megfelelően az ügyészi vádemeléshez teljes bizonyosságot követel meg. Elégséges a vádemeléshez az in rem és az in personam nyomatékos gyanú fennforgása, a tettazonosság kereteinek világos meghatározása. Csak a bírósági tárgyaláson érvényesül az összes alapelv a lehető legteljesebb mértékben,¹³ s ott már a bizonyítás mozzanatai dominálnak és a felderítési vonások eltörpülnek. Más kérdés, hogy a megalapozatlanság egyik eseteként értékelendő az ún. felderítetlenség, amikor adott ténykérdésben valószínűleg vannak (még) bizonyítékok, de azokat a bíróság nem szerezte be, még pontosabban a bűnüldöző hatóság mulasztást követett el s ezt az eljáró bíróság sem pótolta.

3. A bizonyítás tárgya

A bizonyítás tárgya (bizonyítandó tétel, thesis probanda) az a tény, amelynek valósága és bizonyítása a büntető eljárásban felmerül. Hogy az elkövetett bűncselekmény milyen tényeinek valóságáról, következésképp bizonyításáról lehet szó, az a fentebbiekből már kitűnt: a büntetőjogilag releváns tényekéről. E tények tehát a büntető bizonyítás tárgyai. Ebből következik, hogy a büntető eljárásbeli bizonyításhoz elengedhetetlen a büntetőjogilag releváns tények ismerete. A bizonyítás kiinduló pontja, a bizonyítandó tény (a bizonyítás tárgya) helyes megválasztása ugyanis a releváns tények felismerésétől függ. Ebből viszont az is nyilvánvaló, hogy a való tényállás megállapításához nem elegendő csupán a bizonyítás logikai szabályainak a tudása, hanem a büntetőjogi ténykérdés

¹² TREMMEL 2006, 31–32. p.

¹³ CSÉKA 1997, 288. p. Hasonlóan foglal állást ERDEI ÁRPÁD. Vö. *Bizonyítási tilalmak a bizonyításban*. In: ERDEI ÁRPÁD (szerk.): *Tények és kilátások*. Budapest, 1995. 54–56. p. A jósnő és a poligráf példájával jól illusztrálja, hogy a perrendszerű bizonyítékok szinte csak a jéghegy csúcsaként jelennek meg a nyomozás során.

egész tartalmának (a vonatkozó büntető jogszabályok rendelkezéseinek) az ismerete is szükséges.¹⁴

Egyetértek az Ünnepelettel abban, hogy a büntetőjogilag releváns tények jelentik a bizonyítás tárgyát.¹⁵ E releváns tények körét azonban éppen a tettazonosság kibontakoztatása, helyes felfogása határozza meg. A tettazonosság – történt-e bűncselekmény és ki követte el? – kérdésre válaszoló egyetlen verzió – mint a bizonyítás tárgya számos holdudvarral, azaz átmenetileg tisztázandó ténykérdéssel van körülövezve.

Ilyen holdudvarnak tekinthető általában az enyhítő és súlyosító körülmények tömkelege, nyílt rendszere, illetve a büntethetőségi akadályok rendszere, közvetett bizonyítékok esetén pedig az ún. kapcsolatos tények (indíciumok) köre, jogellenes bizonyítékok gyanúja esetén pedig a bizonyítékok megszerzésének körülményei.

4. A bizonyítás és az alapelvek

Cséka Ervin mindkét említett művében kiemeli és hangsúlyozza a közvetlenség elvét és rámutat ezzel kapcsolatban egy sajátos sorvadásra.

Az eljárási alapelvek közül a közvetlenség elvére indokolt kitérni annak jelentős bizonyítási összefüggései miatt. A közvetlenség eljárási alapelve és annak bizonyítási vonatkozásai az utóbbi időkben kissé háttérbe szorultak, jelentőségük csökkent. Pedig mindez nem a körülmények, a „fejlődés” szükségszerű következménye: sőt, inkább az ellenkezője állítható. Ha ez a folyamat fokozódnék, távolodnánk a büntető igazságszolgáltatásnak és garanciáinak a jogállamban elfoglalt attól a piedesztáljától, amelyet minden megpróbáltatás ellenére, a társadalmi és szakmai közvélemény jóvoltából, máig megőrzött. „A közvetlenség elvének merevségei enyhítendőek” jelszóval – és a munkateher-csökkentés, költségkímélés, gyorsítás, egyszerűsítés, jogharmonizáció stb. kissé már elkoptatott jelszavainak jegyében is – „korszerűsítések” történtek a közelmúltban a hazai eljárási jogban.¹⁶

A közvetlenség elvének háttérbe szorulása odáig fajult, hogy a hatályos Be.-ben már nem is szerepel a kifejezett (hard) alapelvek között!¹⁷ Holott a bizonyítás körében rend-

¹⁴ CSÉKA 1968, 173. p.

¹⁵ Ezért mind a bizonyítás, mind a bizonyítékok fogalmában szerepelniük kell a büntetőjogilag releváns tényeknek!

¹⁶ CSÉKA 1968, 175. p.

¹⁷ Ezt súlyos hibának tartom. Már az első büntetőeljárási kodifikáció kapcsán CSEMEGI KÁROLY így foglalt állást: „Minden garancia között, melyet a bűnvádi eljárás nyújtani képes, a legelső és a legföltétlenebb a közvetlenség. A legnagyobb vívmány, melyet az újkor követelményeinek megfelelő bűnvádi eljárási törvények megvalósítani törekednek és melynek biztosítására a legtöbb, a legóvatosabban körülírt, gyökeres intézkedést tartalmaznak, abban foglalható össze, hogy vádlott terhére nem róható oly körülmény, mozzanat, melyre vonatkozólag a bizonyíték vagy az ő és a vád fölött határozó valamennyi bíró (és esetleg esküdtzéki tag) jelenlétében lefolyt főtárgyalás (illetőleg esküdtzéki tárgyalás) alatt nem vétetett ki, vagy mely – a szorosan meghatározott kivételes esetekben – a főtárgyalás alkalmával felolvasatván, arra vonatkozólag bírái jelenlétében nyilatkoznia alkalom nem adatott. Ebben van a közvetlenség lényege. Vegyük el ezt vagy gyöngítsük meg, és leglényegesebb biztosítékától fosztottuk meg a bűnvádi eljárást...

A közvetlenség értelme épen azon hatás közvetlenségében rejlik, melyet az eljárás valamennyi tényezője előtt kihallgatott vádlottnak vallomása, ennek a vádra ” CSEMEGI KÁROLY: *A bűnvádi eljárás alapelvei*. Budapest, 1882. 50. p.

kívüli fontosságú közvetlenség elvéből leszűrhető általános tilalom: az eljáró hatóságok ne helyettesítsék az eredeti bizonyítékokat származékos bizonyítékokkal!

A hazai szakirodalom sajnálatos módon elhanyagolja nemcsak a közvetlenség elvét, hanem általában az alapelvek kérdéskörét a bizonyítással kapcsolatban. Holott nyilvánvaló a kontradiktórium elve nemcsak a jogkérdések, hanem a ténykérdések eldöntésénél is rendkívül fontos. A ténykérdések tekintetében a kontradiktórium legfejlettebb formája az ún. keresztkérdézés intézménye.

Külön tanulmányt érdemel a nyilvánosság és a szóbeliség elve is. A szóbeliség érvényesülésével növekszik a vallomások hitelt érdemlőségének ellenőrzése, a verbális kommunikáció mellett megjelenő ún. metakommunikáció figyelembe vételével.

További rendkívül jelentős és összetett hatású alapelv a bizonyítás tekintetében az ártatlanság vélelme, ideértve annak ún. folyományait, nevezetesen

- a bizonyítási teher (onus probandi),
- a kétség esetén a terhelt javára döntést (in dubio pro reo),
- az önvád tilalmát (nemo tenere...).¹⁸

E vonatkozásban jogos a kritika a Legfelsőbb Bírósággal szemben is, amely ezidáig nem talált elégséges alapot ahhoz, hogy az ártatlanság vélelméről általános iránymutatást, elvi állásfoglalást adjon.¹⁹

Végül utoljára, de nem utolsósorban rendkívül fontos a bizonyítékok szabad értékelésének elve. Teljesen egyetértek Lőrinczy Györggyel abban, hogy szükséges a Be. I. Fejezetében, az alapvető rendelkezések közé emelni ezt az elvet.²⁰

Az alapelvi szintű szabályozás egyfelől az egész büntetőeljárás tekintetében jobban biztosítaná a bizonyítékok egységes kezelését, másfelől pedig lényegesen elősegítené a bizonyítási tilalmak rendszerbe foglalását.²¹ A bizonyítás tárgyra, eszközeire és módjára vonatkozó tilalmak jelentik ugyanis a bizonyítékok egyenkénti és összességükben való értékelésének alapvető korlátait.

5. Néhány részletkérdés

Szinte mítosszá vált néhány részletkérdést röviden érintenék. Ilyenek:

- a) a beismerés visszavonásának, illetve a „hallgatás” választásának hatálya,
- b) a saját kezűleg írt vallomás (önvallomás) kérdésköre,
- c) a nyomozati tanúvallomások felolvasásai,
- d) a bizonyítékok zárt láncolatának követelménye,

¹⁸ A Be. sajnálatos módon szétértelmezte ezeket a folyományokat. Külön nevesíti a bizonyítási teher és az önvádra kötelezés tilalmát az alapvető rendelkezésiben [4. § és 8. §.], ugyanakkor az in dubio pro reo követelményét szinte „elrejt” a 4. § második mondatába. Egyetértek MÓRA MIHÁLYAL abban, hogy ha csak önmagában az in dubio pro reo követelménye érvényesülne a büntetőeljárásban, az ártatlanság vélelmének döntő alkotóeleme hatályosulna. MÓRA MIHÁLY – KOCIS MIHÁLY: *A magyar büntető eljárási jog*. Budapest, 1961. 109. p.

¹⁹ Eltérően az Alkotmánybíróságtól, amely ezidáig már másfél tucatnyi érvgazdag határozatot hozott az ártatlanság vélelmével kapcsolatban!

²⁰ Elsősorban ettől függ a bizonyítási rendszer milyensége, kötött, szabad vagy „vegyes” volta. FINKEY kifejezetten „vezérelvként” tárgyalja a bizonyítékok szabad mérlegelését. FINKEY FERENC: *A magyar büntető perjog tankönyve*. Budapest, 1910. 284–286. p.; LŐRINCZY GYÖRGY: *Gondolatok a bizonyítási eljárás törvényességéről a büntető eljárásban*. In: TÓTH KÁROLY (szerk.): Szabó András Emlékkönyv. Szeged, 1998. 210. p.

²¹ Ezt a rendszerbe foglalást CSÉKA a is határozottan szükségesnek tartja. CSÉKA 1997, 174. p.

e) a valószínűségi szakvélemény bizonyíték jellege,

f) a fellebbvitel ténykérdésben.

ad a) A magyar eljárásjogászok egy része – köztük az Ünnepest is – azt javasolja, hogy a terhelt az eljáró hatóságra is irányadó hatállyal vonhassa vissza a korábban – különösen a nyomozásban tett vallomását, ha a Miranda figyelmeztetésre adott válaszában a hallgatás jogát választja.²²

A súlyos érvek ellenére ezzel a javaslattal nem értek egyet. Egyfelől azért, mert a terheltet a korábbi szabályszerű kihallgatása során kifejezetten figyelmeztették arra, hogy bármit mond, azt bizonyítékkul használhatják fel,²³ másfelől azért, mert a korábbi terhelti vallomás részleteinek ellenőrzése során beszerzett bizonyítékok felhasználhatósága is beláthatatlan bonyodalmakkal járna, ún. „mérgezett fa gyümölcse” doktrínára²⁴ tekintettel. Időközben a törvényhozás megnyugtatóan rendezte ezt a kérdést.²⁵

ad b) A saját kezűleg írt vallomás (önvallomás)

Már a korábbi századforduló táján Baumgartner Izidor is feltérképezte az önvallomás problémáját alaposan elemezve annak előnyeit és hátrányait, az előbbieknél tulajdonítva nagyobb jelentőséget.²⁶ Kertész Imre viszont csupán kiegészítő másodlagos jellegű megoldásként fogadja el.²⁷

ad c) A nyomozati tanúvallomások felolvashatósága sok tekintetben közel áll a terhelt nyomozati vallomáshoz azzal a lényeges eltéréssel, hogy ha a korábban vallomást tévő tanú később él a törvény biztosította tanúzási mentességgel, akkor ez azzal a következménnyel jár, hogy a korábbi vallomásai nem használhatók fel bizonyítékkul.²⁸

ad d) A közvetett bizonyítékok zárt láncolatának követelménye Visinszkij hatására²⁹ terjedt el Magyarországon. Ámde a legújabb kutatások szerint a bizonyítékok sokkal inkább hálóként, kötékként foghatók fel és a szinergiájuk döntő kritériuma egyedi és másnál (más ügynél) meg nem ismétlődő jellege.³⁰ Tulajdonképpen a láncolat-követelmény gyakorlatilag csak a közvetett bizonyítékok egy részénél, nevezetesen az ún. soros kapcsolatban állóknál tekinthető irányadónak.³¹

ad e) A valószínűségi szakvélemény bizonyíték jellegét nagy vita övezi. Egyesek nem tartják bizonyítéknak, hanem csak a nyomozás során felhasználható információnak tekintik, mások viszont az ítélet alapjául is szolgálható bizonyítéknak.³² Monográfiámban egy gondolati kísérlettel a harmadik csoport álláspontját fogadom el.³³

²² CSÉKA 1997, 177. p.

²³ Hasonló álláspontra jut TÓTH Mihály részletes érvelés alapján. L. TÓTH MIHÁLY: A magyar Miranda első néhány éve. In: ERDEI ÁRPÁD 1995, 71–73. p.

²⁴ További bonyodalmak adódnak a részleges visszavonás tekintetében is. Ezen kívül a hatóságok közvetlen bizonyítékként értékelhetik a korábbi vallomás jellegzetes mozzanatait pl. hangazonosítás, egyéni szóhasználat, kiejtési hibák stb.

²⁵ 1994. évi XCII. tv. 5. és 13. §-ai

²⁶ L. BAUMGARTNER IZIDOR: *Két perbeszéd*. In: Büntetőjogi tanulmányok. Budapest, 1916. 301–302. p.

²⁷ KERTÉSZ IMRE: A kihallgatási taktika lélektani alapjai. 1965. 232. p.

²⁸ A Bc. 296. § (2) bek. szerint: „Ha a tanú a tárgyaláson a mentességi jogával él, a korábban tett vallomása nem olvasható fel.”

²⁹ VISINSZKIJ, A.J.: A perbeli bizonyítás elmélete a szovjet jogban. Budapest, 1952. 328. p.

³⁰ ARATÓ MÁTYÁS – KERTÉSZ IMRE: *A valószínűség és a közvetett bizonyíték*. In: VARGHA LÁSZLÓ (szerk.) *A valószínűség szerepe az igazságszolgáltatásban*. Pécs, 1979. 3–16. p.

³¹ KERTÉSZ IMRE: A tárgyi bizonyítékok elmélete a büntető eljárásjog és a kriminalisztika tudományában. Budapest, 1972. 222–231. p.

³² L. TREMMEL FLÓRIÁN – FENYVESI CSABA – HERKE CSONGOR: *Kriminalisztika*. Pécs, 2009. 287–290. p.

³³ TREMMEL 2006, 143–145. p.

ad f) Cséka Ervin nagyon alapos és körültekintő elemzést ad a ténykérdésben történő fellebbevitelről,³⁴ különös tekintettel arra, hogy az elsőfokú bíróság által az összbizonyíték mérlegelésével kialakított álláspontja önmagában nem bírálható felül.

Megalapozatlanság kiküszöbölése esetén pedig a perorvoslati bíróság által felvett új bizonyítékok eredményét nehéz „beilleszteni” az egész bizonyítási anyagba. Hasonló kérdéskör merülhet fel a jogerőre emelkedés után is, ha perújításra új döntő bizonyíték alapján kerül sor.

6. A jogellenes bizonyítékok problémája és a bizonyítási tilalmak

A jogállamiság megerősödésével szükségszerűen együttjáró folyamat a törvény szerint kizárt bizonyítékok egyre bővülő intézményesülése. Cséka Ervin monográfiájában még nem foglalkozott a jogellenes bizonyítékok kérdéskörével, az „örökzöld” tanulmányában viszont már igen jelentős megállapításokra jutott az akkor még hatályos korábbi Be. szabályozásával kapcsolatban. Szerinte: „Nem jelentene kazuisztikát a szabályozásban, hanem a jogalkalmazási gyakorlatot segítené a bizonyítási tilalmak törvényi rendszerbe foglalása, azaz egyértelmű rendelkezés arról, hogy milyen esetekben nem szabad: a) bizonyos tényeket bizonyítani; b) egyes bizonyítási eszközöket igénybe venni; c) egyes bizonyítási módokat alkalmazni.”³⁵ Erősen bírálja a korábbi Be. kettős szabályozását, amely a Be. 60. § (3) bekezdésében túl általános jelleggel tiltja meg a jogellenes bizonyítékok felhasználását. Lőrinczy György a régi Be. 60. §-ában foglalt általános bizonyíték-kizárási rendelkezést egyenesen „gumi szabálynak” minősíti. Szerinte: „Szerfelett ingoványos talajon jár a jogalkalmazó, hogy az adott bizonyíték figyelembe vétele a törvény erejénél fogva kizárt-e a Be. 60. § (3) bekezdésre hivatkozással pusztán annak következtében, hogy a védőt nem értesítették a tanúkihallgatás időpontjáról a nyomozás során.” Hasonlón aggályosnak tartja a Be. 78. § (4) bekezdését is.³⁶

Én sem tartom szerencsésnek a general klauzulát a diszpozitív jellege miatt. Sokkal hatékonyabbak az egyes bizonyítékkal kapcsolatos kógens klauzulák.³⁷ Pozitív vonása a hatályos Be.-nek, hogy ezekből a speciális klauzulákból sokkal többet tartalmaz a régi Be.-nél.

Ugyancsak bonyolult kérdéseket vet fel a jogellenes bizonyíték in concreto történő kizárása milyen hatással van a többi bizonyítékra? Hazánkban enyhébb gyakorlat látszik kibontakozni az USA híressé vált „mérgezett fa gyümölcse” és „ezüsttálca” doktrínájával és gyakorlatával szemben.

³⁴ CSÉKA 1968, 186. p.

³⁵ CSÉKA 1968, 174. p. és lásd még részletekben: CSÉKA ERVIN: *A bizonyítást kizáró szabályok a büntetőeljárásban*. In: TÓTH KÁROLY (szerk.): In memoriam Kovács István akadémikus, egyetemi tanár. Szeged, 1991. 71–95. p.

³⁶ LŐRINCZY 1998, 212. p.

³⁷ L. részletesen TREMMEL 2006, 155–161. p. Más kérdés, hogy nem fogadható el a túl széles jogértelmezés, amely minden bizonyítással kapcsolatos rendelkezésben több-kevesebb bizonyítási tilalmat vél felfedezni. ERDEI például „álruhában járó” bizonyítási tilalmakról ír. ERDEI ÁRPÁD: *Tilalmak a bizonyításban*. In: ERDEI (szerk.) *Tények és kilátások*. Tanulmányok Király Tibor tiszteletére. Budapest, 1995. 61. p.

7. An ún. titkos bizonyítékok problémája

A bizonyítékokról írt monográfiámban külön fejezetet szenteltem a titkos bizonyítékoknak.³⁸ A titkos bizonyítékok hazai bevezetése, intézményesülése ugyanis paradigmaváltást jelent mind a büntető eljárásjog, mind a kriminalisztika terén. Nemcsak új intézmény, hanem új szemlélet is!

Ugyanakkor azonban a titkos bizonyítékok rendkívül fontos változást és feszültséget involváltnak nemcsak a bizonyítási gyakorlat, hanem a bizonyításelmélet terén is. A titkos bizonyítékok, ugyanis egyfelől szinte határesetei a bizonyítékfogalom tartalmi és formai oldalának, mert csak nagyon csonka processzuális kontrol lehetséges az adatforrással kapcsolatban és nagyon körülhatárolható és erősen szelektált információkat tartalmaznak. Másfelől viszont a jog és a jogállam határán funkcionálnak s ezért nemcsak a szerzőmód, hanem a megsemmisítés szabályozottsága is fontos. A titkos bizonyítékoknál szóba jöhető szerzőmódok a szükséges engedélyek hiányában vagy az engedélyezett kereteken túlmenően alkalmazva önmagukban is bűncselekmény megvalósulásának kockázatát idézik elő: a személyiségi jogok olyan megsértésével járnak, amelyeket a Btk. már büntetendőnek rendel.

Anélkül, hogy a titkos információgyűjtés (TIGY) és a titkos adatszerzés (TASZ) továbbá az egyéb adatszerzés (EASZ) részleteit felvázolnám, általános érvénnyel csak annyit állapítok meg, hogy Magyarországon túl sok szerv végezhet TIGY-et, továbbá azt, hogy a tanúvédelem körében a különösen védett tanú kihallgatását és vallomását sokkal jobban szabályozták, mint a technikai jellegű titkosszolgálati eszközök alkalmazását és eredményeinek hasznosítását.

A tanúvédelemmel kapcsolatban Cséka Ervin megállapítja, hogy „túlzók és naivak főleg a nyomozási gyakorlatban és szemléletben felbukkanó várakozások, amelyek szerint a hatékony tanúvédelem egy csapásra megoldaná a büntetőeljárás szinte minden bizonyítási problémáját.”³⁹

Egy későbbi tanulmányában Cséka Ervin rámutat arra, hogy a nyomozási bíró nem nyomozó bíró és erre tekintettel kifogásolja a Be. 213. § (2) bekezdésében foglalt rendelkezést, amely szerint „a különösen védett tanút kihallgatása során a nyomozási bírónak fel kell tárnia..., ... és ellenőriznie a tanú szavahihetőségét, tudomásának megbízható voltát és azokat a körülményeket, amelyek vallomása hiteltérdemlőségét befolyásolhatják.” Ezzel az állásponttal nem értek egyet különös tekintettel arra, hogy csak nagyon csonka „perbeli kontrol” lehetséges a különösen védett tanúval szemben, következésképpen legalább a nem nyilvánosan eljáró nyomozási bíró hasznosítsa a közvetlenség adta lehetőségeket a tanú szavahihetőségével kapcsolatban.⁴⁰

A technikai jellegű titkosszolgálati eszközök alkalmazásával szerzett információk hármass okiratosítása véleményem szerint nem elégséges megoldás. Megfontolandó annak törvénybe iktatása, hogy szükség esetén legalább különösen védett tanúként kihallgatható legyen a személy, aki a szóban forgó információ gyűjtését végezte vagy érdemben irányította.

³⁸ TREMME 2006, 167–182. p.

³⁹ CSÉKA 1968, 178. p.

⁴⁰ CSÉKA ERVIN: *Új szabályozási elvek, intézmények büntetőeljárás jogunkban*. In: Különlencnyomat a Molnár Imre Emlékkönyvből. Acta Juridica et Politica. Tomus LXV. Fasciculus 30., Szeged, 2004. 565. p.

Az Emberi Jogok Európai Bírósága (EJEB) kimondta, hogy kizárólag titkos bizonyítékok – különösen anonim tanúk vallomásai – alapján nem állapítható meg a bűnösség, az ún. titkos bizonyítékok csak más bizonyítékokkal együtt elégségesek a jogerős döntés meghozatalához, következésképpen ezek a titkos bizonyítékok csak „pótbizonyíték” jellegűek.⁴¹

Összegzés

Az Ünnepezt tiszteletére – 43 illetve 14 év késedelemmel – írt quasi recenzióm végkövetkeztetése abban foglalható össze, hogy Cséka Ervin professzor bizonyításelméleti munkássága nemcsak a bizonyítás örökzöld kérdéseit fogja át, hanem bizonyos kitekintést nyújt az új kihívásokkal kapcsolatban is, s mindezzel jelentős mértékben hozzájárult a hazai ténymegállapítási kultúra emeléséhez.

FLÓRIÁN TREMMEL

EVERGREEN QUESTIONS AND NEW CHALLENGES IN CRIMINAL PROOF

(Summary)

The author wishes Ervin Cséka, who has written several studies on the solutions for questions of facts, many happy returns to his 90th birthday with this paper.

Among these studies, the author of this paper dwells on two particular one – as a post-review – namely, the book titled „Theoretical basis of findings of facts in criminal cases” published in 1968 and the essay titled „Evergreen questions in criminal proof” published in 1997.

This paper gives a detailed analysis why the work of Ervin CSÉKA sums up not only the evergreen questions of proof but also gives a certain insight into its new challenges, and with all this it significantly increases the culture of the examination of findings of fact in Hungary.

⁴¹ Mindez egy új bizonyításelméleti kihívást, sőt paradigmaváltást jelent. L. részletesen TREMMEL 2006 176–178. p.